

Ekonomisk-historiska institutionen

Veterinärinrättningen i Stockholm

Verksamhetsberättelse och fältstudie 1821-1880

Uppsats på påbyggnadskursen vt-2006

Seminarieledare: Gunilla Peterson

Handledare: Jan-Olov Jansson

Uppsatsskrivare:

Anna Bengtström

Pehr Hedenqvist

Nyckelord: veterinär, utbildning, djurverksamhet, fältteori

INNEHÅLL

1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Definitioner	5
1.3 Källmaterial och källkritik	6
1.4 Syfte och avgränsningar	7
1.5 Frågeställningar	8
1.6 Teori och metod	8
1.6.1 Fältteori	8
1.7 Tidigare forskning	9
1.8 Disposition och uppdelning	10
2 VETERINÄRINRÄTTNINGEN I STOCKHOLM	11
2.1 Organisation	11
2.2 Djurverksamhet	14
2.3 Utbildning	18
2.4 Ekonomi	22
2.5 Fältstudie	25
3 SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	32
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35

1 INLEDNING

I vår uppsats på fortsättningskursen *Det moderna veterinäryrkets framväxt*¹ behandlade vi veterinärer och veterinärstuderande i Stockholm under perioden 1835-1875 och som källmaterial använde vi mantalslängder och bouppteckningar som finns på Stockholms stadsarkiv (SSA) samt *Svensk biografisk veterinärmatrikel*². Då låg fokus på veterinärernas personliga förhållanden och bakgrund samt val av yrkesinriktning. I samband med arbetet stod det klart för oss att de verksamma veterinärerna i Stockholm var väldigt få, vilket fick oss att fundera på Veterinärhögskolans, då kallad Veterinärinrättningen i Stockholm (ViS), roll inom djursjukvården i Stockholm med omnejd. Vi upptäckte också på Kungliga biblioteket (KB) att ViS hade en egen rovodling, då en av professorerna publicerat en bok om detta, vilket medförde att vi blev intresserade av att studera verksamheten på skolan. När vi var färdiga med den förra uppsatsen fann vi att Veterinärhögskolan hade deponerat sitt arkiv i Riksarkivets depå Arninge, och våra nya frågor om ViS:s roll och verksamhet kommer att besvaras bland annat med hjälp av detta källmaterial.

1.1 Bakgrund

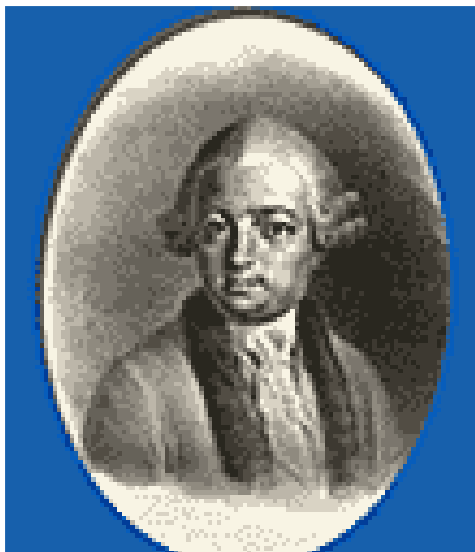
Världens första veterinärskola öppnades i februari 1762 i Lyon, Frankrike, och grundades av Claude Bourgelat (1712-1779, se bild 1), vilken tre år senare öppnade ytterligare en skola i Alfort utanför Paris. Syftet med den första skolan var att bekämpa de epizootier (djurepidemier) som härjade i landet. I Norden var kungariket Danmark-Norge först med att öppna en veterinärskola och den startade 1773 i Köpenhamn, därefter kom grannlandet Sverige. Veterinäryrket har en lång historia i Sverige. Landets första veterinär var Erland Tursén som 1750 fick kungligt brev och 500 riksdaler silvermynt om året för att bekämpa djursjukdomar runt om i landet samt publicera sina rön.³ Någon utbildning fanns inte och staten skickade tre stipendiater till Frankrike 1763, däribland den driftiga och för veterinärväsendet i Sveriges utveckling betydelsefulla personen Peter Hernquist (1726-1808, se bild 2), för att studera veterinärmedicin. Allvarliga sjukdomar som boskapspest, mjältbrand, elakartad lungsjuka, rabies med mera härjade i landet och Hernquist fick 1775 Gustav III:s uppdrag att starta den första veterinärutbildningen i Sverige som lokaliserades till Skara.

¹ Anna Bengtström & Pehr Hedenqvist, *Det moderna veterinäryrkets framväxt. Veterinärer och veterinärstuderande i Stockholm 1835-1875*, opublicerad uppsats på fortsättningskurs i ekonomisk historia, Stockholms universitet, ht 2005.

² Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999).

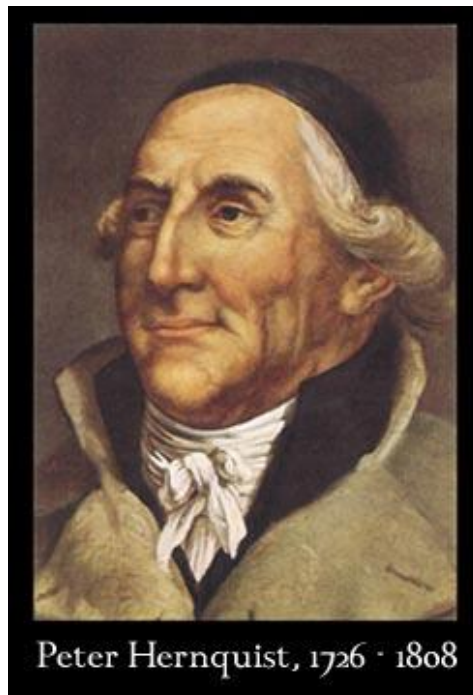
³ Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999), s 286.

Bild 1 Claude Bourgelat, 1712-1779

Källa: <http://www.vet-lyon.fr/pre/hist1.php>, 2006-03-23.

Bild 2 Peter Hernquist, 1726-1808

Källa: www-skara.slu.se/museum/om.html, 2006-03-23.

Redan under sjuttonhundratalet blev det nödvändigt att förgrena veterinäryrket i en militär och en civil del. En av de viktigaste orsakerna till detta var arméernas enorma behov av kunniga hästläkare. Detta gällde både i Sverige och på kontinenten. På 1800-talet utvecklades yrket och offentliga veterinärer anställdes, en del inom militären som fortfarande höll sig med hästar. Den ringa statliga lönen gjorde att många veterinärer också arbetade som klockare i de pastorat där de bodde, utbildning till detta yrke ingick också i den undervisning som Hernquist gav i Skara. Under sin livstid utbildade Hernquist 150 veterinärer.

Redan 1761 föreslog den centrala myndigheten över medicinalväsendet att ett sjukhus för husdjur med undervisning i djursjukvård skulle inrättas i Stockholm, men på grund av bristande finansiering avslogs förslaget då och vid ett förnyat försök 1769/70, trots påtryckningar från Hernquist. Efter att veterinärutbildningen startat i Skara blev planerna för Stockholmsskolan mindre aktuella. 1809/10 utreddes humansjukvården på landsbygden och samtidigt utverkades ett årligt bidrag på 3 000 riksdaler till en veterinärinrättning, vilket fick betydelse senare. Fram till 1817 pågick lobbyarbete för att få till stånd en veterinärinrättning i Stockholm. I samband med behandling av en ansökan om anslag till Strömsholms stuteri kritiserades deras kunskap och förslag om att använda medlen från 1810 till en ny

veterinärundervisning i huvudstaden framlades. 1819 beslutades att starta undervisningen och byggnader ställdes till förfogande. Detta medförde att ViS kunde starta sin verksamhet den 16 februari 1821.⁴ Tre år senare kom Kungl Maj:t (KM:t), som ungefär motsvarar dagens regeringskansli, med ett reglemente för verksamheten och 1855 infördes fyra årsklasser.⁵ Veterinäryrket var ett grovarbete med stora och tunga djur som kor och hästar och endast män med sin styrka ansågs kunna utföra det och kvinnor var således uteslagna från veterinärbildningen fram till förra sekelskiftet.

De utbildade veterinärerna hade svår konkurrens av okunskap, kvacksalveri och skalkloka gummor. Veterinärerna skulle biträda provinsialläkarna med bekämpningen av smittsamma sjukdomar, vilket ledde till en rikstäckande spridning av veterinärer. Dessa veterinärer kunde kombinera offentliga uppdrag med en privat praktik.⁶ En militärveterinär kunde snabbare nå framgång och status än en civil. Inom det civila skulle veterinären forska inom medicin samt utöva tillsyn av djur i allmänhet.⁷

1.2 Definitioner

Veterinärinrättningen i Stockholm

Veterinärhögskolan grundades som Veterinärinrättningen i Stockholm den 24 augusti 1819, men enligt ett reglemente den 24 maj 1867 byttes namnet formellt till Veterinärinstitutet i Stockholm (ViS). En karta från 1863 och andra källor talar dock för att det nya namnet använts informellt redan flera år tidigare. Den 30 oktober 1914, som ligger efter vår undersökningsperiod, kom ett nytt reglemente och namnet ändrades till Veterinärhögskolan. 1977 uppgick veterinärbildningen i Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och verksamheten var då koncentrerad till Uppsala. I denna uppsats kommer genomgående förkortningen ViS att användas, vars betydelse då varierar före respektive efter 1867. Vi har också valt att genomgående utesluta ordet ”Kunglig” som ingick i ViS:s respektive de flesta myndigheters namn.

⁴ Ivar Dyrendahl, *Försök att få tillstånd veterinärbildning i Stockholm före 1821* (Skara 1993).

⁵ Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999), s 11-15.

⁶ Jordbruksverket,

<http://www.sjv.se/amnesomraden/djurveterinar/distriktsveterinarna/historik.4.7502f61001ea08a0c7fff38023.html>, 2006-03-23.

⁷ Willy Hallgren, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* (Malmö 1960).

Myntenheter

Sveriges valuta hette under perioden 1810-1873 riksdaler (rdr) vilken fram till och med 1854 var lika med 48 skilling (sk). På en skilling gick det 12 runstycken. Från 1855 avskaffades skillingen och en riksdaler motsvarade nu 100 öre. 1873 gick landet över till kronor istället för riksdaler. En krona motsvarade 1 riksdaler.⁸ Vi kommer i de flesta fall enbart räkna med riksdaler eller kronor, de mindre myntenheterna kommer att avrundas och utelämnas.

Oxfordsystemet

För att undvika missförstånd vill vi omtala att vi genomgående använder Oxfordsystemet när det gäller litteraturhänvisningar och noter, vilket innebär att författarnamn, titel, förlagsort och årtal anges, men inte förlagsnamn. Författarnamn enbart i kombination med årtal förekommer heller inte. Vi har valt systemet eftersom vi är mer förtrogna med detta och att vi tycker det är tydligare än Harvardsystemet. Vi tycker heller inte förlagsnamnen tillför speciellt mycket och de kan lätt återfinnas på Libris för den som är intresserad.

1.3 Källmaterial och källkritik

Källmaterialet består av Veterinärhögskolans arkiv som innehåller över 90 hyllmeter dokument. Vi kommer i första hand att använda oss av räkenskapsböcker som finns bevarade från 1824, elevmatriklar som finns från starten 1821, styrelseprotokoll med startår 1856, lärarkollegiets protokoll från 1858 och examensintyg från 1856. Vi kommer också att använda Kungliga skogs- & lantbruksakademiens (KSLA) bibliotek som har relevant litteratur, bland annat den nyutkomna *Veterinärmedisinens historie, en kort översikt för veterinärstudenter og veterinærer i Norden*⁹ som innehåller uppgifter om alla världens veterinärskolor och som vi kommer att använda som bakgrund och *Veterinärhögskolan hundra år: några publikationer i anslutning till dess jubileum*¹⁰ som innehåller uppgifter om skolans verksamhet.

Källmaterialet är i gott skick och det finns inga luckor när det gäller räkenskaperna för smedjan och sjukstallet, som var de två huvudsakliga djurverksamheter ViS bedrev, med undantag av startåren 1821-1823 för smedjan och 1821-1824 för sjukstallet (resultatet för 1824 framgår dock av ingående balans). Vi kommer att använda årsberättelser för att

⁸ Måttsystem, penningvärde och kvalitetssystem, <http://hem.passagen.se/sedel/mattsystem.htm>, 2006-04-17.

⁹ Weiert Velle, *Veterinärmedisinens historie, en kort översikt för veterinärstudenter og veterinærer i Norden* (Blommenholm 2005).

¹⁰ Högskolans lärarkår, *Veterinärhögskolan hundra år: några publikationer i anslutning till dess jubileum* (Stockholm 1921).

komplettera uppgifterna. Dessa skulle enligt reglementet upprättas från 1824 men återfinns bara i Veterinärhögskolans arkiv för vissa år. Endast för tre av de sista fyra åren av undersökningsperioden har de påträffats. Det finns dock fler årsberättelser bevarade i Sundhetskollegiets arkiv, men detta arkiv har vi på grund av tidsbrist valt att inte använda. Journaler med uppgift om antal patienter finns bara för år 1826, medan årsberättelserna från 1877, 1879 och 1880 även innehåller dessa, så här går det bara att se förändringen från början och slutet av undersökningsperioden. Vi kommer dock att använda tidigare forskning för att fylla luckorna.

1.4 Syfte och avgränsningar

Syftet med uppsatsen är att beskriva ViS:s verksamhet och eventuella förändringar över tid. Vi vill dels undersöka innehållet i utbildningen och dels försöka bilda oss en uppfattning om hur den för allmänheten öppna djurverksamheten, d v s smedja, sjukstall, apotek, sim- och badinrättning för hästar samt den ambulatoriska verksamheten, såg ut och hur dessa avdelningar fungerade rent ekonomiskt samt hur veterinärinrättningen var organiserad. Därefter kommer vi att fortsätta den fältstudie som vi påbörjade i vår förra uppsats avseende stockholmsveterinärernas symboliska, sociala och kulturella kapital (för förklaring av begreppen se 1.6.1 Fältteori) genom att nu göra jämförelser med lärarna vid ViS:s kapital.

Vår avgränsning är att vi endast undersöker ViS och inte till exempel Veterinärinrättningen i Skara (ViSk), som delvis hade samma ledning under den inledande perioden. Anledning till detta är främst att ViSk:s arkivmaterial förvaras på Landsarkivet i Göteborg och därför inte är tillgängligt för oss, samt att tiden för en uppsats på en påbyggnadskurs inte räcker till för att ta med andra utbildningsanstalter. Det beslutades 1819 om att veterinärutbildning skulle börja i huvudstaden, men verksamheten öppnades först för allmänheten 1821, därför startar vår undersökning detta år. Dock saknas räkenskaper före 1824, då det första reglementet utfärdades, så den ekonomiska undersökningen har denna avgränsning. Slutdatum är den 21 september 1880 för då invigdes det nya veterinärinstitutet vid Karlavägen och då ändrar verksamheten och redovisningen karaktär. Detta innebär att vår avgränsning är att bara undersöka verksamheten som låg i kvarteren Krabaten och Edelman mindre på Ladugårdslandet¹¹, dock med ett varierande antal byggnader och verksamheter, då det pågick en ständig om- och nybyggnation i kvarteren.

¹¹ Ladugårdslandet var på 1800-talet ett fattigmansområde och där låg flera regementen. 1885 omvandlades området till Östermalm enligt <http://runeberg.org/nfbf/0310.html>, 2006-04-17.

1.5 Frågeställningar

För att uppnå vårt syfte har vi kommit fram till följande frågeställningar:

Hur organiserades ViS, vilka personalgrupper fanns och skedde någon förändring över tid?

Hur såg djurverksamheten ut, vilka konkurrenter fanns och skedde någon förändring över tid?

Hur såg utbildningen ut, hur många studenter fanns och skedde någon förändring över tid?

Hur såg ekonomin ut för djurverksamheten, vilka statliga anslag fick ViS och skedde någon förändring över tid?

Fanns det skillnader i kapital enligt Bourdieus fältteori mellan stockholmsveterinärerna och lärarna vid ViS?

1.6 Teori och metod

ViS:s verksamhet kommer att studeras vid olika tidpunkter och jämförelser över tid kommer att göras. De år som valts för undersökningen är 1825, 1835, 1845, 1855, 1865 och 1875 samt startåret för bokföringen 1824 och slutåret 1880 då skolan flyttar. I vissa fall, när det varit möjligt har 1821 valts som startår. Vi kommer förutom den kvantitativa och jämförande metoden att använda Pierre Bourdieus fältteori och de till teorin tillhörande begreppen i avsnitt 2.5 (se s 25 ff) när vi analyserar stockholmsveterinärerna och lärarna vid ViS. Fältteorin förklaras i nästa avsnitt nedan.

1.6.1 Fältteori

Bourdies fältbegrepp kan användas för analys av relationer mellan människor och institutioner som rör sig inom samma ämnes- eller verksamhetsområde. Ett fält är ett system av relationer mellan positioner besatta av människor och institutioner som strider om något för dem gemensamt. Detta gemensamma som är föremål för striden är ofta rätten att definiera företeelser på fältet, att avgöra vad som är legitimt. Exempelvis på ett vetenskapligt fält gäller striden rätten att definiera vad som är god vetenskap eller inte. Vi kommer inte att göra någon regelrätt fältanalys utan använda oss av begrepp och frågeställningar hämtade från fältteorin när vi beskriver fältet för veterinärtjänster. Ett fält förutsätter att det finns motsättningar mellan skilda läger, vilka till viss del företräder konkurrerande värdehierarkier. Bourdieu fokuserar ofta på de motsättningar som finns mellan de etablerade och nykomlingarna på fältet. Bourdieus teorier innehåller vissa kriterier för att ett område ska kunna klassas som ett fält. En viktig aspekt är att deltagarna på fältet är mer beroende av varandra än av omvärlden. Som begrepp för graden av beroende av omvärlden används autonomi. För att det ska vara

möjligt att analysera ett område som ett fält i Bourdieus mening krävs, en väl utvecklad autonomi. Området måste med andra ord vara självständigt både i förhållande till andra fält och till den övriga omvärlden. Det fruktbara i fältteorin är att utforska de krafter som stärker eller försvagar autonomin och undersöka dessa processer. Bourdieu lägger tyngdpunkten vid att skaffa sig en så bra position som möjligt inom det egna fältet. Det gör man genom att ”spela spelet” så bra som möjligt, det vill säga handla enligt fältets trosföreställningar.

Fältteori innehåller begrepp som symboliskt, kulturellt, socialt och politiskt kapital.

Symboliskt kapital visar på resurser i form av aktning, respekt, prestige eller anseende som andra grupper i samhället erkänner och tillmäter ett värde. Kulturellt kapital visar på resurser i form av titlar, examina och bildning i allmän bemärkelse, som kan förmeras och användas för få yrkespositioner eller förtroendeposter, såsom makt och inkomster. Det sociala kapitalet består av resurser såsom personliga kontakter, nätverk och relationer. Politiskt kapital avser erfarenhet av politiskt arbete och kultur.¹²

1.7 Tidigare forskning

Den forskning vi funnit består av *Svensk biografisk veterinärmatrikel* som finns i två delar och ger en historisk översikt samt biografiska data för de flesta av Sveriges veterinärer och därutöver personer med annan utbildning eller ofullständig veterinärutbildning som innehaft veterinära tjänster eller förordnanden, främst lärare på veterinärutbildningarna. Det finns två jubileumsskrifter, *Veterinärhögskolan hundra år: några publikationer i anslutning till dess jubileum* som innehåller uppgifter om skolans verksamhet och *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* som beskriver veterinärväsendet. Veterinärhistoriska museet i Skara har en skriftserie som tar upp olika veterinärhistoriska händelser och två av dessa skrifter kommer vi att använda. Den redan beskrivna och nyutkomna boken *Veterinærmedisinens historie, en kort oversikt for veterinærstudenter og veterinærer i Norden* av den norske fysiologiprofessorn och tidigare rektorn för Norges Veterinærhøgskole Weiert Velle innehåller ett kapitel om alla världens veterinärskolor. De nämnda böckerna verkar också ha nästan identiskt innehåll och liknande formuleringar så det ligger nära tillhands att tro att de senare är beroende av de tidigare och att inga djupdykningar gjorts i källmaterialet. Det finns en del skrivet om ViS:s tillkomsthistoria, men det har ännu inte utgivits någon bok med en systematisk genomgång och analys av ViS:s

¹² Pierre Bourdieu, *Kultursociologiska texter* i urval av Donald Broady och Mikael Palme (Stockholm/Stehag 1993); Donald Broady, ”Inledning: en verktygslåda för studier av fält” i Donald Broady (red), *Kulturens fält – en antologi* (Göteborg 1998); Anders Simonsen, *Bland hederligt folk* (Göteborg 2001).

verksamhet. Denna brist kommer dock snart att avhjälpas när lokalhistorikern Hans Blomqvists bok *Veterinärinrättningen i Stockholm 1821-1880* kommer att ges ut av KSLA. Vi har mot slutet av uppsatsarbetet fått ta del av manuskriptet till denna bok samt kommenterat det. KSLA har även fått vår förra uppsats och ett utkast till den föreliggande uppsatsen för att onödiga brister skall undvikas. Den stora skillnaden mellan Blomqvists mycket noggranna och omfattande bok och vårt arbete är att vi undersökt ekonomin noggrannare och att vi gjort en fältstudie.

1.8 Disposition och uppdelning

Efter inledningen följer uppsatsens undersökningsdel som är upplagd efter följande teman: organisation, djurverksamhet, utbildning och ekonomi. Jämförelser över tid görs under varje tema. En fältstudie med resonemang om veterinärer i Stockholm och på ViS redovisas i ett eget avsnitt. I den avslutande avdelningen återfinns sammanfattning och avslutande diskussion. Pehr har skrivit huvuddelen om organisation och djurverksamhet medan Anna skrivit huvuddelen om utbildning och ekonomi. Det mesta är dock skrivet tillsammans och författarna har utfört forskningen gemensamt och är överens om samtliga slutsatser. Språkdräkten är också gemensam eftersom vi vill ha en enhetlig stil i vår framställning.

Bild 3 Kungliga veterinärinstitutet i Stockholm, kv Krabaten och Edelman mindre, vid Skepparegatan, Grevgatan och Kaptensgatan

Källa: 1863 års karta över Stockholm, SSA.

2 VETERINÄRINRÄTTNINGEN I STOCKHOLM

Sverige var under undersökningsperioden ett agrart samhälle och hästar användes både civilt och militärt för att transportera gods och människor. ViS grundades enligt KM:ts beslut den 24 augusti 1819 för att utveckla veterinärvetenskapen och öppnades för allmänheten den 16 februari 1821. Verksamheten reglerades av ett reglemente från 1824 som ersattes av ett provisoriskt dito 1855, som sedan omarbetades och gällde permanent från 1860. Redan 1867 byttes dock detta ut mot ett nytt. Ladugårdsländets kronobränneri som låg i kvarteret Krabaten (se bild 3 ovan) vid Grevgatan och som även hade använts som koppympningshus uppläts den 8 december 1819 till ViS för att användas till skola och huset hyrdes till en början av Barnbördshuset för 100 rdr per år. Några månader senare utökades lokalerna när en del av grannkvarteret Edelman mindre erhöles.¹³ 1830 överläts kvarteren formellt till ViS, som därmed slapp betala hyran och istället kunde hyra ut en del magasin i sin tur. I Stockholm och dess omgivning fanns många husdjur som kunde användas i den praktiska undervisningen. Till stockholmarnas vanor hörde att inneha hund. Hälften av familjerna antogs ha en sådan.¹⁴ ViS skulle hjälpa till med att bota invånarnas sjuka djur. Sverige fick 1858 en djurskyddslag och ViS samarbetade med polisen om herrelösa hundar.

2.1 Organisation

Efter grundläggandet 1819 och öppnandet för allmänheten 1821 kom det första reglementet 1824 som lade styrelsen under Sundhetskollegium (nuvarande Socialstyrelsen) som även skulle var tillsynsmyndighet och ekonomiansvarig.¹⁵ 1856 då styrelseprotokollen i vårt källmaterial börjar tog styrelsen för ViS, kallad direktionen, över ansvaret för driften från Sundhetskollegium och införskaffade eget sigill med lydelsen ”Kongl Direktionen för Kongl Veterinär-Inrättningen i Stockholm” och en kassakista för att förvara kontanterna.¹⁶ I samband med en omorganisation utfärdade KM:t ett nytt reglemente 1867 och ordet veterinärinrättning byttes på lärarnas och direktionens förslag från 1859 till veterinärinstitut för att de ansåg att allmänheten uppfattade detta ord som lämpligare för en läroanstalt,¹⁷ samtidigt flyttades utnämningsansvaret av styrelseledamöter tillbaka till KM:t.

¹³ Weiert Velle, *Veterinærmedisinens historie, en kort oversikt for veterinærstudenter og veterinærer i Norden* (Blommenholm 2005), s 10.

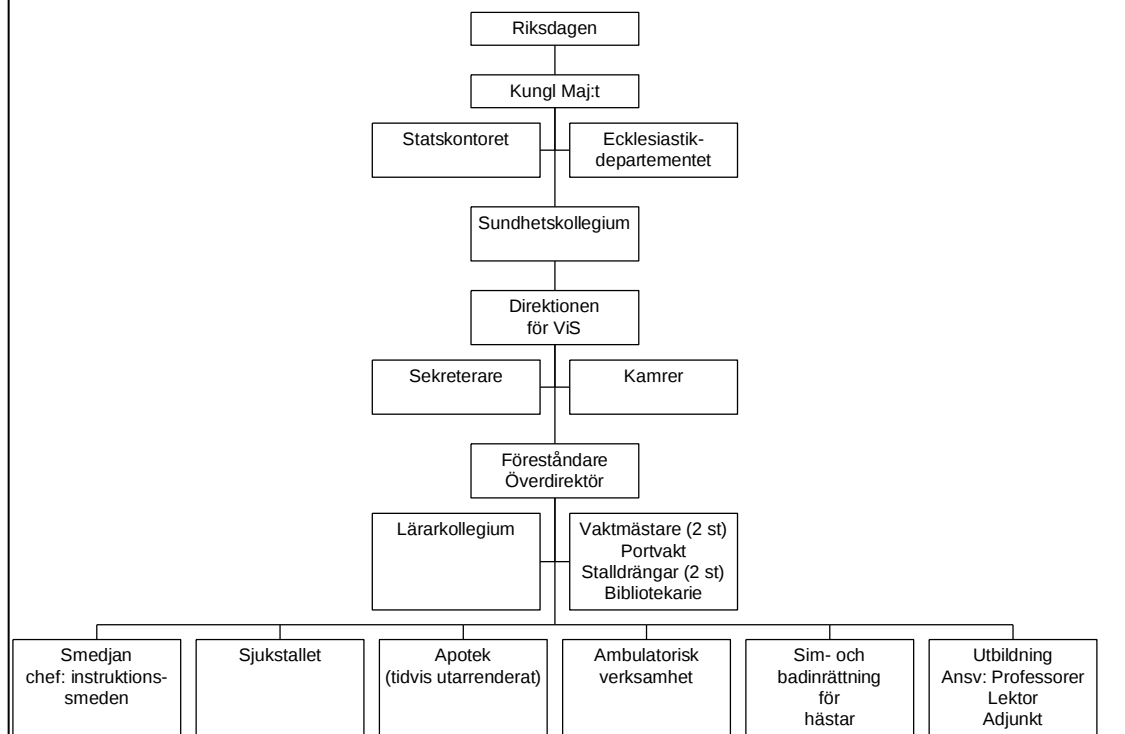
¹⁴ Per-Erik Lindorm, *Stockholm genom sju sekler* (Stockholm 1998), s 252.

¹⁵ Kongl. Maj:ts nådiga reglemente för Veterinair-inrättningen i Stockholm. Gifwit Stockholms slott den 28. maji 1824 (Stockholm 1824), Kungliga biblioteket (KB).

¹⁶ Styrelseprotokoll A1a:1 19/1 1856, RA.

¹⁷ Styrelseprotokoll A1a:1 26/3 1859, RA; Namnet Veterinärinstitut förekommer dock redan 1863 på bild 3.

Figur 1 Organisationsschema Veterinärinrättningen i Stockholm

Källa: Styrelseprotokoll A1a:1-54, RA; Reglementen 1824, 1855, 1859 o 1867

Direktionen bestod av en ordförande, som i regel var en adelsman¹⁸ vilket dock inte var något krav, och mellan två och fyra (från 1867) ledamöter samt föreståndaren för ViS, även kallad överdirektören, som föredragande och en protokollförare som i regel var lika med adjunkten på skolan. En av ledamöterna skulle vara den person som var föredragande och ansvarig för veterinärfrågor hos Sundhetskollegium. Styrelsen skulle enligt reglementet hålla möten minst en gång i månaden och de behandlade de flesta ärenden som rörde verksamheten: fastställande av läroplaner, godkännande av ledighetsansökningar, ombyggnader, antagning av elever, datum för examen, godkännande av räkenskaper, begäran om anslag och utbetalning från Statskontoret med mera. För en översikt av organisationen se figur 1 ovan.

Det skulle finnas två professorer, varav en skulle vara föreståndare, och en pensionär som skulle fungera som vikarie. Detta ändrades sedan till att det skulle finnas tre professorer, varav en skulle vara föreståndare. Enligt reglementet från 1867 skulle det finnas fyra professorer och från 1878 har vi funnit en begäran om anslag som innehåller fyra professorslöner.¹⁹ Föreståndaren skulle sköta den dagliga verksamheten och ansvara för att skolans byggnader sköttes och att inventarierna vårdades. Han var även ordförande i lärarkollegiet som ansvarade för utbildningen och eleverna. Det skulle finnas en adjunkt och en instruktionssmed för utbildning i hovslagarkonsten. Instruktionssmeden var chef för

¹⁸ Styrelseprotokoll A1a:1 12/1 1856 och 1/7 1856 anger Braunerhielm resp Silverstolpe som ordförande.

¹⁹ Handlingar angående fastigheter FIV:1 1824-1904, RA, begäran återfanns något överraskande här.

smedjan och arbetade tillsammans med eleverna. Professorerna var ansvariga för verksamheten i sjukstallet, apoteket, sim- och badinrättningen för hästar och den ambulatoriska verksamheten, som drevs tillsammans med eleverna. Vid behov kunde extralärare anställas. Det tidigare nämnda löneförslaget innehåller inga anslag för extra lärare, men däremot för en lektor och en adjunkt.

Sven Adolf Norling som var föreståndare i Skara blev också den första föreståndaren i Stockholm och han behöll de bägge tjänsterna fram till 1856. Det dubbla föreståndarskapet gillades dock inte av ViSk, då de var tvungna att anställa en vikarie för Norling, som nästan aldrig vistades i Skara men ändå uppbar arvode. Direktionen för ViSk försökte bli av med Norling, som de visserligen bara gav goda vitsord, men striden slutade med att Norling fick avgå som överdirektör i Stockholm, dock med bibehållande av lönen, och återvända till Skara.²⁰ Han var dock alltid välkommen att delta i direktionens möten när han vistades i huvudstaden. Han var vid avsättningen i 70-årsåldern och dog två år senare. Författaren och vännen August Blanche skrev följande om honom i *Illustrerad tidning* 1858:

Under mera än 3:ne decennier var han allas orakel, när det gällde hästar, och ingen sådan köptes, utan att han först rådfrågades, liksom icke någon af dessa ädla djur i Stockholm fanns, hvars historia han ej kände.²¹

Räkenskaperna sköttes av en kamrer, som fick överlämna en borgen för att få ta hand om ViS:s kassa. Räkenskaperna skulle årligen insändas till Kammarrätten för granskning och godkännande. Något som det ibland slarvades med och Kammarrätten fick påminna flera gånger och hade ibland synpunkter på redovisningen.²² Direktionen hade enligt 1878-års begäran om anslag även tillgång till en sekreterare. Det fanns en bibliotekarie och det betalades även arvode för lärare i utbildning i ridkonst. På skolan fanns annan personal, kallad betjäning, som vaktmästare till laboratorium, anatomivaktmästare och två stalldrängar. Från början fanns enbart en vaktmästare som i första hand var ansvarig för anatomisalen och laboratoriet, medan stalldrängarna skötte sjukstall, transporter, jourtjänstgöring med mera. Senare anställdes även en portvakt. Professorerna hade enligt mantalslängderna mellan en och två pigor, som dock inte avlönades av ViS. För städning med mera anlätades under en lång period en hyresgäst med namnet fru Düring, hon bedrev även privat brännvinsförsäljning.²³

²⁰ Styrelseprotokoll A1a:1 27/6 1856, RA.

²¹ Dag W Scharp, *Djuren och vi. Djurskydd, viltvård och naturskydd* (Göteborg 1964), s 57.

²² Styrelseprotokoll A1a:2 12/6 1861 och 8/3 1862, RA.

²³ Styrelseprotokoll A1a:1, RA; Mantalslängder Ladugårdsland nedre, SSA.

Förutom kontakter med KM:t och Sundhetskollegium, förekom formella kontakter med Ecklesiastikdepartementet (sedan 1967 kallat Utbildningsdepartementet) i utbildningsfrågor och Utrikesdepartementet i frågor rörande samarbete med utländska veterinärskolor, t ex Dresdens veterinärskola. För de ständiga om- och nybyggnadsarbetena var offentliga anbudsförfrågningar tvungna att annonseras i pressen genom Sundhetskollegiets försorg. I samband med anläggandet av Strandvägen förekom kontakter med Överståthållarämbetet som styrde Stockholms stad.

Den stora förändringen över tid är framförallt övergången från en provisorisk verksamhet, med tillförordnade föreståndare och provisoriskt reglemente till en mer normal verksamhet, med ordinarie föreståndare och ett permanent och detaljreglerat reglemente, som var framlagt av professorerna och övriga lärare och därmed väl förankrat i organisationen. Det skedde också en utökning av personalen, då antalet professorer utökades till fyra, och en lektor anställdes, och vaktmästarnas och stalldrängarnas antal fördubblades samt en portvakt anställdes. Det som dock framträder som provisoriskt under hela undersökningsperioden var lokalerna som ViS huserade i. Först vid flytten 1880 fick de till verksamheten specialanpassade lokaler som de dessutom själva hade varit med om att utforma.

2.2 Djurverksamhet

Det fanns under undersökningsperioden fem olika inrättningar på skolan som var öppna för allmänheten och några genererade intäkter. De omsättningsmässigt största var smedjan och sjukstallet. Den lönsammaste verksamheten var smedjan som nästan uteslutande sysslade med hovbeslag. Smedjan skulle även utföra de smidesarbeten som skolan behövde till sina byggnader, men dessa interna arbeten har inte lämnat några spår i redovisningen eller i styrelseprotokollen.

Smedjan förestods av en instruktionssmed, som även var veterinär. Till sin hjälp hade han eleverna som var skyldiga att arbeta där som en del av sin utbildning. Smedjan skulle utföra hästskonings väl och skyndsamt samt till ett ”gångbart pris” enligt anslagen taxa.²⁴ Vad vi kan utläsa så tog smedjan marknadspris för sina skoningsarbeten och den var också lönsam (se nedan 2.4 Ekonomi). Smeden erhöll 10 procent av nettobehållningen som lön enligt reglerna och vi kan se av redovisningen att 10 procent dessutom gick till elevernas kassa. De kunder

²⁴ Styrelseprotokoll AIa:1 26/3 1859, RA.

som erhöill kredit tillhörde landets toppskikt. Det var kungen, kronprinsen och prinsessan Sofia Albertina som anlidade ViS för att få sina hästar skodda, samt grevar, baroner och andra från samhällets överklass. Även hovstallet och Svea artilleriregemente var kunder. Övriga kunder som betalade kontant finns ingen uppgift om. Den gamla smedjan ersattes av en ny och större smedja under undersökningsperioden.

Den andra stora inrättningen sjukstallet skulle idag benämnas djursjukhus. Öppettiderna annonserades i pressen och det var öppet varje vardagsförmiddag. Eleverna var skyldiga att vara jourberedda och det var alltid möjligt att komma in med djur som drabbats av akuta sjukdomsfall eller olycksfall. Där arbetade professorerna och lärarna tillsammans med eleverna och arbetskraft inklusive operationer var gratis för djurägarna, medan medicin och foder till djuren debiterades. En fodertaxa fastställdes i början av varje kvartal och debiterades dygnvis. Foder till en häst kostade 1862 1,50 rdr/dygn, medan för ett nötkreatur debiterades 75 öre och för får och svin 30 öre.²⁵ Till en början redovisades sjukstallet tillsammans med apoteket, då det inte fanns någon uppdelning dem emellan. För att få en uppfattning om hur många djur som vårdades i sjukstallet har vi undersökt sjukjournaler och årsberättelser. I vårt källmaterial finns en sammanställning från 1826, men sedan följer en lucka till 1877.²⁶ Därför har vi valt att här använda uppgifter från Blomqvists manuskript. Antalet behandlade djur följer av tabell 1.

Tabell 1 Antal patienter på Veterinärinrättningen i Stockholm 1821-1880, efter djurslag

År	Hästar	Nöt	Får/get	Svin	Hundar	Katt	Fågel	Övrigt	Summa
1821	888	109	87	89	113	0	16	0	1 302
1825	3 348	241	123	50	154	0	42	0	3 958
1835	2 027	uu	uu	uu	uu	uu	uu	uu	2 294
1845	3 722	1 177	696	91	739	30	33	82	6 570
1855	uu	uu	uu	uu	uu	uu	uu	uu	5 276
1865	2 219	28	12	4	667	91	27	0	3 048
1875	3 958	736	45	42	1 368	170	20	5	6 344
1880	3 617	808	5	11	935	155	40	7	5 578

Källor: Hans Blomqvists manuskript: Årsberättelser 1821-80, RA.

Kommentar: uu = utan uppgift

Det framgår av tabellen att hästar var det djurslag bland patienterna på ViS som dominerade under samtliga undersökta år. Nötkreatur var också vanliga patienter, med undantag av 1865 men här saknas uppgifter om den ambulatoriska verksamheten som stod för den största

²⁵ Styrelseprotokoll AIa:2 8/3 1862, RA.

²⁶ Kassaböcker GVa:54, 56-57, innehållande årsberättelser 1877, 1879-80, RA; Journaler DIII:1 1826-1902, RA.

andelen nötkreaturspatienter. Hundar var en stor patientkategori och polisen och ViS hade ett samarbete avseende herrelösa hundar och de lämnades och vårdades på ViS tills någon ägare hämtade dem, eller avlivades om de var i dåligt skick eller oönskade. En av stalldrängarna avlönades delvis av polisen enligt mantalslängden 1880. De sista åren ökade antalet djur och katter blev viktiga patienter. Kanske ser vi här en statushöjning för katten efter år av propagerande för djurens rättigheter av bland annat författaren Fredrika Bremer.²⁷

Den ambulatoriska verksamheten motsvarade det arbete dagens distriktsveterinär utför. Det finns siffror från 1823 avseende patienter och det omtalades i ett styrelseprotokoll från 1865 att en lärare i ambulatorisk klinik behövde anställas och att KM:t skulle göra det och anslag erhöles ett halvår senare.²⁸ Verksamheten lämnade endast avtryck i räkenskaperna för 1880. Denna verksamhet skulle också utföras gratis och endast medicin och ibland resekostnader debiteras. Det framgår av årsberättelsen 1880 att cirka 36 procent av patienterna (2 003 djur) behandlades inom den ambulatoriska verksamheten, 17 procent inom den stationära vården (inneliggande djur), 47 procent behandlades polikliniskt (undersökning utan kvarblivande).

Apoteket var under en tid utarrenderat och apotekare Dorph som var arrendator klagade flera gånger till direktionen att det arrende han var skyldig att betala enligt ett långt arrendeavtal översteg de intäkter han hade från verksamheten. Hans arbetsuppgifter och intäkter minskade dagligen.²⁹ Den redovisning vi funnit för apoteket för 1835, 1845 och 1855 visar att verksamheten gick med vinst när den drevs i ViS:s regi, men då behövde apoteket inte belastas med någon hyres- eller personalkostnad. För närmare analys av ekonomin se avsnitt 2.4.

En annan verksamhet som var öppen för allmänheten var sim- och badinrättningen för hästar. Där kunde sjuka och friska hästar från sjukstallet bada. Det var uppe till diskussion i direktionen att friska hästar vars ägare ville att de skulle simma och bada, skulle få betala för att nyttja anläggningen, men några inkomster därifrån har inte återfunnits i redovisningen.

Konkurrenssituationen i Stockholm var givetvis snedvriden när ViS erbjöd fri djursjukvård och det kan ha bidragit till att det bara fanns en eller ett par veterinärer utanför ViS som

²⁷ Dag W Scharp, *Djuren och vi. Djurskydd, viltvård och naturskydd* (Göteborg 1964), s 65.

²⁸ Styrelseprotokoll AIa:2 28/3 1865 o 3/10 1865, RA.

²⁹ Styrelseprotokoll AIa:2 17/2 1865, RA.

arbetade i huvudstaden. Det är dock svårt att enbart tala om konkurrens, då flertalet stockholmsveterinärer varit elever på ViS och säkert såg inrättningen som ett värdefullt remitteringsställe för mer komplicerade fall och ett ställe där forskning bedrevs och specialistkompetens fanns. Antal veterinärer på ViS översteg under hela undersökningsperioden antalet veterinärer verksamma utanför inrättningen. Antal hovslagare i Stockholm var under undersökningsperiodens nedslagsår mellan 30 och 60 stycken. Hovslagarens arbete kunde också utföras av smeder, så i denna bransch verkar det ha rätt verklig konkurrens. En del var dessutom anställda både på ViS och hos något regemente. Andra var veterinärer och drev hovslagerirörelse, vagnfabrik eller arbetade med hästsjukvård inom brandkåren eller hos bryggerierna.

För att översiktligt beskriva de olika yrkeskategorier som var kollegor eller konkurrenter till ViS, visas i tabell 2 antalet veterinär, hovslagare och smeder (inklusive gesäller men exklusive lärlingar) i Stockholm 1820 till 1875, med undantag av dem som bara arbetade på ViS. Vi har varit tvungna att välja år 1820, istället för 1821, eftersom mantalslängder från det senare året saknas. Startåret hade således inte ViS öppnat ännu och de tre veterinärerna hade därför bara konkurrens av varandra eller av hovslagare och smeder när det gällde hovslageri. Antalet veterinärer var alltså inte särskilt stort före ViS:s öppnande.

Tabell 2 Antal hovslagare, smeder och veterinärer i Stockholm 1820-1875

År	Hovslagare	Smeder	Veterinärer
1820	41	13	3
1830	49	10	2
1835	43	19	2
1845	38	15	2
1855	64	44	3
1865	34	118	3
1875	33	177	4

Källa: Register till mantalsböcker Stockholm 1800-1875

Av tabell 2 framgår att antalet hovslagare översteg antalet smeder fram till och med 1855, därefter minskade yrkesgruppen kraftigt medan antal smeder mer än fördubblades. Antalet veterinär var under hela undersökningsperioden litet, mellan två och fyra. Samtliga i tabellen upptagna veterinärers kapital enligt fältteorin redovisas i avsnitt 2.5 Fältstudie, med undantag av en hästläkare med danskklingande namn som bara förekom 1820 och inte återfunnits i veterinärmatrikeln.

2.3 Utbildning

Här presenterar vi hur utbildningen såg ut på ViS mellan åren 1821-1880 och vi har valt att göra nedslag var tionde år i lärarkollegiets protokoll och kompletterat med annat material, som betyg och reglementen. Betyg kommer att användas för att se vilka ämnen som ingick i en examen och vilka eventuella förändringar över tid som skedde. Vi kommer att beskriva utbildningen på ViS med avseende på längd, t ex maximalt antal studieår, inriktningar, regler, bland annat åldersgränser för intagning, med mera. Vi sammanfattar i texten för att avsluta med tabell 3 där vi ser på antal intagna elever och på totala antalet elever vid skolan vid vissa tidpunkter och för en analys och diskussion kring detta.

När ViS öppnades för allmänheten 1821 antogs 14 elever.³⁰ Norling som var föreståndare vid ViSk blev nu även föreståndare och förste lärare vid ViS med bibehållande av befattningen i Skara. Samma år utnämndes Norling till överdirektör och chef för veterinärläroverken i riket. 1823 utnämndes han till praktiserande professor vid ViS, vilket ämbete 1835 ändrades till förste professor och från 1855 kallades professor vid inrättningen. Sistnämnda år var Norling också ledare av inrättningens klinik. I maj 1856 erhöll Norling avsked från sin professur och det beslöts att hans förordnande som föreståndare för ViS skulle upphöra i slutet av månaden. KM:t bestämde att Norling på grund av sina utmärkta förtjänster såväl vid ViS allt från dess grundande, som på djurläkaryrkets ordnande i riket, skulle få behålla de 2 000 rdr om året som han fått som föreståndare.³¹ Norling återvände till Skara efter avskedandet och dog två år senare. Efter att Norling lämnat ViS tog Hjalmar Kinberg som tillförordnad över rollen som föreståndare och professor 1856 och blev ordinarie 1859. Han fanns kvar på posten vid undersökningsperiodens slut 1880. Han publicerade flera skrifter bland annat *Anteckningar rörande olika slag af rofvor, odlade vid Kongl. Veterinärinrättningen i Stockholm år 1862, samt om rofodling i allmänhet* där odlingarna i ViS:s trädgård beskrivs.³² I KM:ts reglemente 1859 för ViS nämndes för första gången att elever skulle avlägga utgångsexamen och att djurläkare skulle lämna årliga berättelser till Sundhetskollegium.

Lärarnas ansvarsområde varierade över tiden. När en adjunkt anställdes som andre lärare i december 1821 kom förste lärarens undervisningsområde att omfatta ämnena patologi och

³⁰ Elevmatrikel DIIa:1 1821-1874, RA.

³¹ Styrelseprotokoll AIa:1 27/6 1856, RA.

³² J G Hjalmar Kinberg, *Anteckningar rörande olika slag af rofvor, odlade vid Kongl. Veterinärinrättningen i Stockholm år 1862, samt om rofodling i allmänhet* (Stockholm 1862).

terapi, kirurgi och obstetrik, hovbeslagslära, allmän husdjursskötsel, avelslära och veterinär rättsmedicin. Förste läraren var också chef för inrättningens klinik och utnämndes 1823 av KM:t till praktiserande professor. Adjunkten undervisade i zoologi, fysiologi och anatomi.³³

1824 tillsattes en biträdande lärarbefattning och denna lärare skulle undervisa vid professorernas frånvaro. Undervisningen i hovbeslagslära övertogs av teoretiska professorn, som nu var benämningen på andre läraren. 1835 ändrades benämningen praktiserande professor till förste professor vid ViS och 1855 borttogs ur titeln förste, de tre främsta lärarna kallades nu för professorer och den fjärde läraren kallades adjunkt. Dessa ämbetsfördelningar verkställdes av Sundhetskollegium. Den professor som blev den direkta fortsättningen på förste professorn tillades ämnena patologi och terapi med patologisk anatomi, veterinärmedicin samt allmän husdjursskötsel, vilket 1861 byttes ut mot avels- och raslära. Chefskapet för kliniken överflyttades till den professor som tilldelades ämnet kirurgi med mera.³⁴

Elever skulle tas in en gång om året genom inträdesprov som skulle bevisa deras kapacitet att genomgå denna utbildning. Provet gjordes i anslutning till övriga elevernas examina. De sökande skulle vara konfirmerade män mellan 18 och 25 år samt vara friska och ha en stark kroppsbyggnad, god frejd³⁵ och pengar till uppehälle. Utbildningen beräknades pågå under fyra år och om man inte tagit sin examen på dessa fyra år hade man ytterligare två år på sig, det vill säga det fick ta högst sex år. Det kunde göras undantag från den övre åldersgränsen om någon var särskilt duktig eller hade särskilda kunskaper. Vilket också gjordes och som vi visat i vår förra uppsats fick flera duktiga elever dispens. 1855 kom regler om fyra årsklasser på veterinärinrättningen och dessa skulle vara införda den 1 januari 1856. Reglerna om intagning vid en ålder av 18 till 25 år följdes inte alltid, några var egentligen för unga. Kungliga reglementet 1867 medförde förutom namnbyte till Veterinärinstitutet i Stockholm, krav på mognadsexamen eller studentexamen för att bli antagen från och med 1870. Här nämndes för första gången att examinerade och godkända veterinärer skulle anmäla sig till Sundhetskollegium för att bli legitimerade. Veterinäreleverna kallades hädanefter

³³ Högskolans lärarkår, *Veterinärhögskolan hundra år: några publikationer i anslutning till dess jubileum* (Stockholm 1921).

³⁴ Högskolans lärarkår, *Veterinärhögskolan hundra år: några publikationer i anslutning till dess jubileum* (Stockholm 1921).

³⁵ God frejd betyder gott rykte eller anseende enligt <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, 2006-03-23.

veterinärstuderande i mantalslängden. Det gick dock fortfarande bra att bli smed eller hovslagare för de ansökande som inte uppfyllde kraven.

Utbildningen var gratis och skolan höll med husrum inkluderande ljus och värme. Eleverna fick bekosta uppehållet själva, men många sökte och fick stipendier. Det förutsattes att dessa stipendieelever skulle återvända till hemorten och arbeta eller ta en tjänst där det saknades en veterinär. Vi har dock inte funnit att detta skulle vara ett absolut krav.

Ett examensbetyg från 1856 innehöll följande ämnen: kemi och farmakologi, anatomi och fysiologi, naturalhistoria³⁶ och teoretisk veterinär, praktisk veterinär och operationslära, hovbeslagslära och hovbeslagskonst.³⁷ När vi undersökt elevmatriklarna från 1857, där även betygen återfinns, ingick samma ämnen i utbildning under alla år med något undantag. Ämnena som ingick och där eleverna blev betygsatta är följande: kemi, fysik, botanik, zoologi, anatomi och fysiologi, materia medica (läkemedel)³⁸ och farmaci, toxikologi, allmän patologi, speciell patologi och terapi, läran om epizooti (djurepidemier), kirurgi och obstetrik, husdjursskötsel, husdjursavel, ytterlära, hovbeslagarkonsten samt veterinär rättsvetenskap. Mellan åren 1857 och 1880 skedde inga förändringar när det gäller ämnena. Betygen sattes med hjälp av praktiska prov och den skriftliga betygsskala som användes var: god, med nöje godkänd och med beröm godkänd.³⁹ 1824 bestämde lärarna vilken examen eleven skulle få efter genomgången utbildning, medan från 1870 när inträdeskraven skärptes bestämdes redan vid antagningen vilken inriktning som de studerande skulle få undervisning i. De som inte uppfyllde kraven för veterinärutbildning, kunde antas som smeds- eller hovslagarelever. Redan från 1855 var eleverna tvungna att avlägga en slutlig avgångsexamen eller examen efter varje årsklass för att bli uppflyttade, det vill säga få fortsätta inom sin inriktning. Många elever slutade dock utan att avlägga examen, men arbetade ändå som veterinärer.

Den särskilda examen som eleverna vid ViS avlade enligt 1824-års reglemente hade tre yrkesinriktningar: 1) smedsgesäll som innebar att eleven kunde arbeta som hovslagare uti landet eller hovslagarmästare i Stockholm; 2) skvadronshovslagare (titeln ersattes med

³⁶ Enligt <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, 2006-03-23, betyder naturalhistoria (naturhistoria) läran om naturen och motsvarar dagens botanik, zoologi och mineralogi.

³⁷ Willy Hallgren, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* (Malmö 1960). Innehåller kopia av Johan Ericssons betyg.

³⁸ Linné online, Uppsala universitet, <http://www.linnaeus.uu.se/online/lakemedel/medicinal.html>, 2006-03-07.

³⁹ Lärarkollegiets protokoll AIIa:1 1858-1880, RA.

skvadronshästläkare 1849); 3) regementshästläkare eller djurläkare. Av eleverna som fanns under nedslagsåren 1821-1880 och som blev veterinärer, arbetade fyra stycken dessutom som hovslagare, tre som smeder, sex inom militären, tre stycken i kungliga hovstallet och en som bruksveterinär. Fyra arbetade som länsveterinärer och fyra blev lärare. Förutom veterinäryrket hade de yrkeserfarenhet som badmästare, snickare, apotekare och sjukgymnast.⁴⁰

Tabell 3 Antal antagna och totalantalet veterinärelever

År	1821	1825	1835	1845	1855	1865	1875	1880
Antagna elever	14	5	6	11	7	12	14	15
Totalt på ViS			26	31	26	31	14	44

Källa: Elevmatriklar DIIa:1-2, RA, och mantalslängder Ladugårdsland, SSA

Av tabell 3 ovan kan antalet antagna veterinärelever per undersökningsår och totala antalet elever vid ViS utläsas. Antalet antagna elever kommer från elevmatriklarna och totalantalet från mantalslängderna, som dock saknas 1821 och 1825. Det första året torde totalantalet ha varit 14 och Blomqvist uppger att totalantalet 1825 var 29 elever. Blomqvist har gått igenom elevmatriklarna 1821-1866 och totalantalet stämmer inte riktigt med våra siffror, men skillnaden kan bero på att mantalslängderna upprättades i slutet av föregående år. Vi finner att flest elever antogs 1880 då skolan stängde portarna på Grevgatan i Stockholm och flyttade till Karlavägen. Startåret 1821 och 1875 kommer på delad andraplats. Vid starten togs elever in från andra veterinärrättningar och det fanns säkert ett uppdämt behov av utbildning i huvudstaden. Under de sista två undersökningsåren 1875 och 1880 antogs ungefär samma antal elever vid ViS och det totala antalet elever ökade drastiskt det sista året. Skolan hade nu funnits under cirka 70 år och var väletablerad. Om vi jämför totalantalet elever på ViS 1835 och 1855 med 1880 ser vi en klar uppgång av elever med nästan 70 %. Det kan delvis bero på antalet nybyggnationer och flytten till de nya lokalerna på Karlavägen som skedde året 1880. Detta sista årtal är alltså ett undantag från vår avgränsning att bara verksamheten i kvarteret Krabaten skall undersökas. Vi är mycket tveksamma till siffran 1875 att det skulle ha varit totalt 14 studerande detta år, men efter kontroll av mantalslängderna så finns det bara detta antal antecknade vid ViS. Möjligen kan några elever ha bott utanför skolan, vilket vi vet från protokoll att några gjorde, men det går inte att identifiera dessa bland elever och studenter i staden. Vi har heller inte funnit några uppgifter i lärarkollegiets protokoll om antal elever och årsberättelsen för detta år saknas i vårt källmaterial.

⁴⁰ Bengtström & Hedenqvist, *Det moderna veterinäryrkets framväxt*, s 24-25.

Det framgår att utbildningen från början var öppen för alla friska män som kunde betala sitt uppehälle och att lärarna bestämde vilka som skulle bli veterinärer respektive smeder eller hovslagare. Inte ens alla professorer hade studentexamen utan fick dispens från detta krav. När sedan krav på mognadsexamen infördes så var det från början fastställt vilka krav som ställdes för att bli veterinär. De som inte klarade kraven kunde antas som smeds- eller hovslagarelever.

2.4 Ekonomi

För att bilda oss en uppfattning om ViS:s ekonomi har vi studerat räkenskapsböcker och där redovisas separat inkomster och kostnader för ViS:s olika inkomstbringande inrättningar som bestod av följande: smedjan, sjukstallet, apoteket och den ambulatoriska verksamheten. Vi kommer att presentera dessa räkenskaper i tabell 4 som förutom startåret 1824 och slutåret 1880 innehåller tioårsintervaller. Ekonomin för de olika verksamhetsgrenarna på inrättningen redovisas enligt följande: inkomster, kostnader och vinst eller förlust. Siffrorna avser hela år, räkenskaperna som ibland redovisades halvårsvis eller kvartalsvis har summerats. En avslutande analys och diskussion kring resultaten kommer i slutet. Vi har funnit en begäran om statsanslag från 1878, där ordinarie statsanslag, dyrtidstillägg⁴¹ och begärt statsanslag framgår. Dessa siffror redovisas i tabell 6 nedan.

Tabell 4 Inkomster, kostnader och vinst/förlust för Veterinärinrättningen i Stockholms olika verksamhetsgrenar 1824-1880 i riksdaler 1824-1865, i kronor 1875-1880

År	Smedjan			Stallet			Apoteket		
	Inkomst	Kostnad	Vinst/förl	Inkomst	Kostnad	Vinst/förl	Inkomst	Kostnad	Vinst/förl
1824	1 316	929	387	uu	uu	-771	uu	uu	uu
1825	2 103	1 402	701	1 815	1 533	282	uu	uu	uu
1835	1 723	1 014	709	2 979	4 321	-1 242	1 080	318	762
1845	1 266	864	402	2 732	4 973	-2 241	1 365	534	831
1855	2 077	1 097	980	2 646	3 866	-1 220	511	353	158
1865	11 930	9 009	2 920	5 120	5 312	-191	Ambulatorisk verksamhet		
1875	17 422	11 953	5 468	7 303	6 908	394	Inkomst	Kostnad	Vinst/förl
1880	9 238	6 307	2 931	5 387	6 307	-920	245	900	-655

Källor: Veterinärhögskolans arkiv, Kassaböcker GV:a:1-57 1824-1880, Riksarkivet

En del av vinsterna från smedjan, som alltid gick med vinst, användes till något som kallades diverse behov och kunde vara alltifrån tvättning av elevernas lakan till städning av gatan utanför ViS, inköp av material såsom glasburkar, skrivböcker, journalblock etc. Vinsterna

⁴¹ <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, 2006-03-27, sökord dyrtidstillägg betyder tillfälligt lönetillägg under tider med höga levnadskostnader.

användes till de ständigt pågående reparationerna av gårdshus, kakelugnar med mera. En del inkomster kom från uthyrning av lokaler, magasin och trädgårdsbodar med mera. Förändring över tid när det gäller smedjan var att vinsten ständigt ökade fram till 1875, med undantag av 1845, för att 1880 sjunka till nästan hälften. Stallet uppvisade genomgående förlust förutom 1825 och 1875 då det gick med vinst. Inkomsterna från stallet kom främst från försäljning av hö och medicin och kostnaderna bestod av inköp av hö, halm och havre. Apoteket som fanns i ViS regi under tre årtionden, visade under våra undersökningsår 1835, 1845 och 1855 vinst, men vinsten sjönk kraftigt 1855. Apotekets kostnader var bland annat vegetabilier, arsenik, kåda och terpentinolja. Inkomsterna kom från försäljning av egentillverkad medicin. De tre sista undersökningsåren bedrev ViS ingen egen apoteksverksamhet utan arrenderade ut den och fick istället in arrende.⁴²

Konstateras kan att smedjan och apoteket bidrog ekonomiskt till ViS:s verksamhet, medan sjukstallet för det mesta var en förlustaffär och likaså den ambulatoriska verksamheten. Alla verksamheter var dock nödvändiga för inrättningens verksamhet, för att eleverna skulle få nödvändig erfarenhet. Sjukstallet var bra för att lära sig allt om hästar, katter och hundars sjukdomar, medan den ambulatoriska verksamheten bidrog till kännedom om kor, får och svin, som inte gärna fraktades till ViS. Det får heller inte glömmas att ViS skapades för att komma till rätta med de farsoter som härjade bland djuren och på så sätt skulle vara bra för hela samhället.

Det kan nämnas att den första veterinärtaxan upprättades 1833 mellan N G Héro och västra Bergslagens socknar och han fick exempelvis 13 rdr och 16 sk för kastration av en rashäst och 5 rdr för en arbetshäst samt 6 rdr och 32 sk för kejsarsnitt på ett sto.⁴³ Det kom dock att dröja fram till 1880 innan något distriktsveterinärsystem inrättades och understöddes av staten. På ViS däremot var som redan nämnts behandlingen gratis.

För att ge läsaren en uppfattning om lönevillkoren för personalen redovisas i tabell 5 de löner vi funnit i mantalslängder för Ladugårdslandet och i 1878-års begäran om höjda statsanslag. Som jämförelse kan nämnas att 1835 tjänade domprosten i Linköping 1 404 rdr mot föreståndarens 2 000 rdr och 1855 tjänade chefen för Landtförsvarsdepartementet

⁴² Kassaböcker GV:a:1-57; Styrelseprotokoll AI:a:1-5, RA.

⁴³ Gunnar Fogdegård, *Nils Gustaf Héro, veterinär-industriman-stordonator* (Skara 1995).

(motsvarade försvarsminister) 7 000 rdr och föreståndaren hade även detta år 2 000 rdr i lön.⁴⁴

Det är svårt att bedöma hur väl lönerna stod sig i konkurrensen om arbetskraft, då det fanns inslag av svårbedömda löneförmåner under hela undersökningsperioden, men vid rekryteringen av en ny adjunkt 1877, framgick det av årsberättelsen att tillsättningen misslyckades för att det inte fanns några sökande.⁴⁵ Det framgår också av mantalslängderna och veterinärmatrikeln att flera lärare hade ersättning från andra arbeten utanför ViS.

Tabell 5 Löner för personalen vid Veterinärinrättningen i Stockholm 1824-1880 i riksdaler (1824-1865) och kronor (1875-1880), 1 riksdaler = 1 krona.

Titel	1824-55	1865	1875 beg	1878	1880
Professor/föreståndare lön	2 000	3 800	5 400	6 000	5 500
Professor/föreståndare arvode	ia	ia	500	500	uu
1 Professor lön	1 000	3 200	4 800	6 000	5 500
1 Professor lön	1 100	3 200	5 400	6 000	uu
1 Professor lön	ia	ia	4 800	6 000	uu
1 lektor lön	ia	ia	3 600	4 000	uu
1 adjunkt lön	766	uu	1 800	2 500	2 000
1 Instruktionssmed lön	300	uu	1 800	2 500	2 825
1 kamrer arvode	ia	uu	1 200	1 500	uu
1 sekreterare hos direktionen	ia	uu	300	500	uu
1 bibliotekarie	ia	ia	ia	500	uu
Lärare för undervisning i ridkonst	ia	ia	ia	500	uu
Avlöning av betjänter (totalsumma)	uu	uu	1 500	3 000	uu
1 vaktmästare till laboratoriet	ia	ia	ia	600	430
1 anatomivaktmästare	ia	ia	ia	600	uu
2 stalldrängar (totalt)	300	900	uu	1 200	1 200
1 portvakt	ia	ia	ia	600	uu

Källor: Mantalslängder Ladugårdslandet, SSA; Handlingar angående fastigheter FIV:1, RA.

Kommentar: ia = inte aktuellt, uu = utan uppgift, beg = lön enligt begäran

Det framgår av tabell 5 att lönerna länge var oförändrade och att föreståndaren till en början tjänade dubbelt så mycket som en vanlig professor. Detta utjämnades med tiden och det sista undersökningsåret 1880, hade föreståndaren samma lön som en annan professor. Det skedde också en uppgradering av instruktionssmedens status, hans lön steg förhållandevis mycket mer än professorernas lön och han var den enda av personalkategorierna som fick högre ersättning än begäran från 1878. För att belysa att tabellen inte ger hela bilden av personalens inkomster, följer här några exempel från 1875 då professorn och föreståndaren Kinberg fick

⁴⁴ Lars O Lagerqvist & Ernst Nathorst-Böös, *Vad kostade det?* (Stockholm 1984).

⁴⁵ Årsberättelse 1877, kassaböcker GVa:54 1877, RA.

totalt 7 200 kr i lön och förmåner. Lön och arvode utgjorde 5 900 kr vilket stämmer med tabell 5, sedan hade han ytterligare ett arvode på 100 kr och en bostadsförmån värd 500 kr, samt 700 kr från Livgardet till häst. Hans medarbetare professor Fredrik Lundberg fick 5 600 kr i lön och förmåner, varav en ordinarie lön på 4 800 kr och en bostadsförmån på 800 kr. Den tredje professorn GW Sjöstedt fick också 4 800 kr i lön och 500 kr i bostadsersättning, men ingen ytterligare ersättning. Adjunkt Karl Lindqvist fick 2 952 kr, ordinarie lön 1 800 kr, bostadsförmån 150 kr och extra anslag från Statskontoret 1 002 kr.⁴⁶

Avslutningsvis kommer statsanslagen som ViS erhöll beskrivas i tabell 6. Påpekas bör att de intäkter och kostnader som verksamheterna smedjan med mera genererade inte ingår i sammanställningen. Ordinarie anslag hade höjts med cirka 13 procent på grund av dyrtider och nu önskade ViS ytterligare en höjning på 34 procent till 57 900 kr om året (motsvarar ett nuvärde (2001) av 2,5 miljoner kr). Nästan 70 procent av anslagen gick till löner och bara cirka 10 procent (ökat till 12 % enligt förslaget) till elevernas stipendier. En stor post var diverse kostnader i vilket det ingick allt från renhållning av gatorna, gas, kol till böcker och skrivmaterial.⁴⁷

Tabell 6 Statsanslag i kronor till Veterinärinrättningen i Stockholm på 1870-talet

Fördelning	ordinarie anslag	anslag dyrtid	begärt anslag 1878
Löner	26 300	31 100	40 000
Stipendier elever	4 000	4 000	7 000
Byggnader mm	1 000	1 000	1 500
Diverse kostnader	7 000	7 000	9 400
S:a statsanslag	38 300	43 100	57 900

Källa: Handlingar angående fastigheter FIV:1, RA.

Kommentar: anslagen var enligt dokument 35 300, 40 100 respektive 56 400, vilket berodde på felräkning.

2.5 Fältstudie

I detta avsnitt kommer begrepp från Pierre Bourdieus fältteori att användas för att göra jämförelser mellan ViS:s lärare och stockholmsveterinärerna. Det bör noteras att två veterinärer periodvis arbetade både utanför och på ViS och dessa redovisas i mitten av tabellerna. Alla lärare vid skolan har inte tagits med då vissa bara arbetade där några månader och andra några enstaka år. De som finns med i analysen är de vi funnit i mantalslängderna eller i protokoll. Någon regelrätt fältanalys kommer dock inte att göras, dels då vi saknar uppgifter om stockholmsveterinärernas verksamhet och dels då ViS var både en utbildningsanstalt och drev djurverksamhet. Nedanstående tabeller 7-9 visar de olika kapital

⁴⁶ Mantalslängd Ladugårdsland nedre 1875, nr 2555-2558, SSA.

⁴⁷ Handlingar angående fastigheter FIV:1, RA.

som ingår i fältteorin och tabell 10 och 11 visar det ekonomiska kapital, som även är en del av det symboliska (rika veterinärer eller lärare har fått ett kryss i rikedomsrutan i tabell 7).

Tabell 7 Stockholmsveterinärernas och veterinärinrättningens lärares symboliska kapital 1821-1880

	Veterinärer i Stockholm									Både &		Lärare vid Veterinärinrättningen i Sthlm												
	Nh	Ek	Ln	Ah	Pe	Na	An	Ar	Sv	Kl	No	Ki	Da	Re	Sj	Bi	Ha	Be	Li	Lu	Bo			
+	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X	lång verks		
+	X		X	X		X	X		X													fast inneh		
+	X		X	X		X		X	X	X	X	X	X			X	X	X	X	X	X	rikedom		
+		X	X					X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	hovet		
+				X			X	X	X	X	X	X		X	X	X		X				militär		
+				X				X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	förtr uppdr		
+							X	X			X	X			X	X	X	X	X	X	X	ordnar		
+				X		X	X	X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	gammal		
+						X		X			X											adel		
+			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	gift		
+			X	X	X		X	X	X	X	X	X		X		X	X	X	X			äkt barn		
+								X			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	vet artiklar		
-		X			X									X								fattig/sk		
-	X																					sambo		
-	X																					oäkt barn		
S:a	1	0	6	8	2	6	7	11	7	6	11	10	7	7	8	10	9	9	9	7	9	Summa		

Källor: *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, Bouppteckningar och mantalslängder, SSA

Kommentar: veterinärerna Nordhoff, Ekmark, Lundin, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Andersson, Areschoug; veterinär/lärare: Svanström, Klingstedt; lärarna: Norling, Kinberg, Dahlström, Regné, Sjöstedt, Billing, Hamberg, Bendz, Lindqvist, Lundberg, Bolling.

I tabell 7 använder vi följande variabler som vi anser bidrog till ett ökat anseende och som ingår i det symboliska kapitalet: lång yrkesverksamhet i Stockholm, fastighetsinnehav, ekonomiskt välstånd (se även tabell 10 och 11, s 28), kontakter med kungliga hovet, militär karriär (se s 5), förtroendeuppdrag (styrelsepost gav anseende), hög ålder ingav respekt (här över 55 år),⁴⁸ adelskap gav prestige (ännu 1885 förekom skenäktenskap för att erhålla adelstitlar),⁴⁹ giftermål var viktigt i ett protestantiskt samhälle, inomäktenskapliga barn gav fadern mervärde, publicerade vetenskapliga artiklar och utmärkelser (ordnar) gav prestige. Faktorer vi anser minskade det symboliska kapitalet var: fattigdom eller skulder (då avser vi underskott i bouppteckningen), samboskap (levde under äktenskapsliknande former) och utomäktenskapliga barn.

⁴⁸ Enligt *Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning år 1875* (Stockholm 1877), tabell 13, s 18-19, så dör nästan 40 % av männen i Stockholm mellan 25 och 55 årsålder, medan cirka 13 % dör efter 55 årsålder.

⁴⁹ Adelskap ärvs bara på fädernet, Nordenadler var själv adlig, medan Areschougs mor tillhörde en ointroducerad adelssläkt och Norlings fru var adlig; Thomas von Vegesack, "Efterklang av svunnen storhet" i Svenska Dagbladet, 2006-03-19, berättar om överstinnan Ahlström som gifte sig med friherre Oxenstierna, för att få en adelstitel.

Veterinärerna med mest symboliskt kapital enligt vår undersökning var Hjalmar Areschoug och S A Norling som uppfyllde kraven för elva av tolv variabler. Areschough var enligt uppgift en mycket anlitad veterinär och Norling var en omtalat skicklig hästkännare.⁵⁰ Inte långt därefter kom två professorer på ViS, som bara saknade adelskap för att nå samma nivå som de förutnämnda. På sista plats återfanns Ekmark som dog ung och ogift samt bara hann med två olika arbetsuppgifter. Därefter kom Nordhoff, som visserligen var verksam länge i Stockholm och relativt förmögen, men levde i en utomäktenskaplig relation med sin hushållerska och de hade dessutom en dotter, vilket torde ha minskat hans anseende. Förtroendeuppdrag i SVF saknades före grundandet 1860. Lärarna vid ViS hade i snitt mer symboliskt kapital än stockholmsveterinärerna. De hade alla förtroendeuppdrag och kontakter med hovet genom arbetet. De flesta hade skrivit vetenskapliga artiklar och flertalet hade ordnar. Stockholmsveterinärer med status var de med militär bakgrund. Detta stämmer med påståendet på sidan 5, att militära veterinärer antogs ha högre status än civila. Flertalet lärare på ViS hade likaså militär bakgrund, men här spelade också andra faktorer som ordnar, livslängd och rikedom in. De två lärare med militär karriär som saknade ordnar och dog ung respektive fattig hade lägre kapital än flera civila.

Tabell 8 Stockholmsveterinärernas och veterinärinrättningens lärares kulturella kapital 1821-1880

Veterinärer i Stockholm									Lärare vid Veterinärinrättningen i Sthlm													
Nh	Ek	Ln	Ah	Pe	Na	An	Ar	Sv	Kl	No	Ki	Da	Re	Sj	Bi	Ha	Be	Li	Lu	Bo		
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X	X			X	X			veterinär	
							X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	lärare	
	X	X					X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	hovet	
	X	X		X		X	X							X				X			länsveter	
						X	X			X	X			X	X	X	X	X	X	X	RVO/SVM	
							X														kapt	
			X				X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	förtr uppdr	
						X			X	X				X			X				reg h läk	
			X			X	X		X	X			X				X				reg vet	
			X		X	X			X	X			X				X	X			hovslagare	
				X					X	X	X		X				X	X			smed	
					X																bruksvet	
											X	X			X	X			X	X	läkare	
			X																		arrendator	
										X	X	X			X	X	X	X			professor	
					X		X					X				X	X				farmakol	
1	3	3	5	3	4	6	9		5	7	10	6	5	7	7	6	7	11	9	5	5	Summa

Källor: *Svensk biografisk veterinärmatrikel* Kommentar: veterinärerna Nordhoff, Ekmark, Lundin, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Andersson, Areschoug; veterinär/lärare: Svanström, Klingstedt; lärarna: Norling, Kinberg, Dahlström, Regné, Sjöstedt, Billing, Hamberg, Bendz, Lindqvist, Lundberg, Bolling.

⁵⁰ Bengtström & Hedenqvist, *Det moderna veterinäryrkets framväxt*, s 4; dödsrunan av Blanche.

Det kulturella kapitalet innehåller variabler som utbildning, titlar och examina som kan användas för att uppnå yrkespositioner. I tabell 8 återfinns följande titlar, uppdrag, ordnar och examina: veterinär (som samtliga utom sex läkare var), lärare (vid ViS eller Karlberg), veterinär vid kungliga hovstallet eller åt hovet, länsveterinär (ansvarig för länets djursjukvård), ordnar (riddare av vasaorden (RVO) eller svärdsorden (RSO)), militärgrad (i detta fall kapten), förtroendeuppdrag (styrelseledamot i SVF eller annat), regementshästläkare, regementsveterinär (högsta veterinärtjänsten på ett regemente), hovslagare, smed, bruksveterinär (anställd på ett bruk), läkare (medicine doktorsexamen), arrendator (hyrde jordbruk) och innehavare av farmakologiexamen.

Det var Bendz (i styrelseprotokollen kallad Olof Pehrsson) som hade mest kulturellt kapital, han hade likt Norling som kom på andra plats, en gedigen utbildning och ett varierande yrkesliv med många olika sysslor samt var dessutom professor och under en tid var han protokollförare i direktionen för ViS. Han hade dessutom en farmakologiexamen vilken Norling saknade. Norling var däremot ansvarig för all veterinärutbildning i riket. Nordhoff däremot hamnar åter sist, troligen för att han var av utländsk härkomst och därför utestängd från militära befattningar. Av tabellen framgår att de tidiga veterinärerna hade mindre kulturellt kapital, kanske hade de bisysslor som inte har redovisats i mantalslängderna eller matrikeln. Ingen av veterinärerna har haft något krav att avlägga studentexamen före inträdet på veterinärutbildningen, men de två adelsmännen och tre av professorerna hade farmakologistudentexamen i botten. Lärarnas kulturella kapital var inte oväntat större än stockholmsveterinärernas. Eftersom det krävdes lång utbildning för att bli lärare eller professor vid ViS.

I tabell 9 redovisas veterinärernas sociala kapital, det vill säga deras personliga kontakter, nätverk och relationer. De variabler vi anser var viktiga för nätverksbyggandet var: född i Stockholm (sociala relationer sedan barndomen), utlandsfödd (kontakter i andra länder), studieresor (bildande och kontaktskapande), flera arbetsplatser (många kontakter med olika människor), egen rörelse (arbetsgivarroll och myndighetskontakter), styrelseuppdrag (ger värdefulla kontakter). Utlandsfödd kan också vara en negativ variabel, då det var svårt att som invandrare ha lokal kännedom och kontakter.

Tabell 9 Stockholmsveterinärerna och lärarna vid veterinärinrättningens sociala kapital 1821-1880

	Veterinärer i Stockholm										Både &		Lärare vid Veterinärinrättningen i Sthlm												
	Nh	Ek	Ln	Ah	Pe	Na	An	Ar	Sv	Kl	No	Ki	Da	Re	Sj	Bi	Ha	Be	Li	Lu	Bo				
+		X		X		X				X					X		X		X			Sthlmare			
+	X																					Utlänning			
+						X			X			X	X		X	X		X	X	X		Studieres			
+		X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	Flera arb			
+				X		X																Egen rör			
+				X				X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	Styrelse			
-	X																					Utlänning			
S:a	0	2	1	4	0	4	1	2	2	3	2	3	3	2	4	3	3	3	4	3	2	Summa			

Källor: *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, Bouppteckningar och mantalslängder, SSA

Kommentar: veterinärerna Nordhoff, Ekmark, Lundin, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Andersson, Areschoug; veterinär/lärare: Svanström, Klingstedt; lärarna: Norling, Kinberg, Dahlström, Regnér, Sjöstedt, Billing, Hamberg, Bendz, Lindqvist, Lundberg, Bolling.

Veterinärerna med mest socialt kapital var Ahlström, Nordenadler och Sjöstedt, alla tre stockholmare från födelsen och de två första innehavare av egna hovslagerirörelser. Ahlström var dessutom skattemästarsuppleant i SVF, medan Nordenadler och Sjöstedt hade gjort studieresor. Areschoug kommer längre ner på listan eftersom han varken var infödd stockholmare eller hade egen rörelse. Den stora förloraren var återigen Nordhoff som var utlandsfödd och enbart hade ett yrke. Pettersson hade heller inget socialt kapital enligt vår undersökning. Lärarnas och stockholmsveterinärernas sociala kapital skiljer sig inte så mycket, men lärarna har ändå något större socialt kapital. Båda grupperna hade flera olika arbeten under sina karriärer och fick många kontakter. Den stora skillnaden var att lärarna satt alla i någon styrelse och många hade gjort studieresor, medan enbart enstaka stockholmsveterinärer var styrelseledamöter eller hade gjort studieresor.

Bourdieu talar om politiskt kapital som avser möjlighet att påverka politiska beslut. Ahlström, Klingstedt och Areschoug hade genom sitt engagemang i SVF möjlighet att i någon grad påverka politiker och beslut rörande deras bransch. Norling torde dock ha haft störst politiskt kapital, som ansvarig för all veterinärutbildning i riket och föreståndare för de två största veterinärinrättningarna i landet. SVF bildades 1860 på initiativ av O P Bendz och GW Klingstedt och skulle främja veterinärväsendets utveckling i vetenskapligt, praktiskt och socialt hänseende samt representera veterinärkåren utåt i förhållande till myndigheter och andra institutioner. Föreningen skulle också lämna hjälp åt behövande veterinärer eller deras

efterlevande och uppmuntra och belöna veterinärvetenskapliga företag och arbeten.⁵¹

Föreningen var alltså en slags kombination av intresseförening, arbetslöshets- och sjukkassa.

Tabell 10 och 11 visar veterinärernas och lärarnas behållning i bouppteckning och antalet tjänare. Christine Bladhs menar i sin bok *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846*⁵² att möjligheten att anställa tjänare tyder på ekonomiskt välstånd.

Tabell 10 Stockholmsveterinärernas och både lärare och stockholmsveterinärers ekonomiska kapital i avseende på behållning i bouppteckning resp antal tjänare

Namn	Nh	Ek	Ln	Ah	Pe	Na	An	Ar	Sv	Kl
behålln bou (trdr/tkr)	13	-0,03	6	6	-0,01	35	uu	365	27	21
nuvärde (tkr)	729	-1,9	332	271	-0,7	587	uu	15000	1300	862
antal tjänare	1	1	0	2	0	3	1	2	2	1

Källor: Mantalslängder Stockholms stad, Bouppteckningar, SSA

Tabell 11 Lärarna vid Veterinärinrättningen i Stockholms ekonomiska kapital i avseende på behållning i bouppteckning resp antal tjänare

Namn	No	Ki	Da	Re	Sj	Bi	Ha	Be	Li	Lu	Bo
behålln bou (trdr/tkr)	uu	18	1	-7	uu	5	957	uu	10	uu	43
nuvärde (tkr)	uu	712	68	-334	uu	253	42939	uu	449	uu	1977
antal tjänare	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	3

Källor: Mantalslängder Stockholms stad, Bouppteckningar, SSA

Kommentar: veterinärerna Nordhoff (bou 1839), Ekmark (b1830), Lundin (b1850), Ahlström (b1871), Pettersson (b1860), Nordenadler (b1918), Andersson (död 1887), Areschoug (b1909); veterinär/lärare: Svanström (b1855), Klingstedt (1876); lärarna: Norling (d1858), Kinberg (b1908), Dahlström (b1860), Regnér (b1898), Sjöstedt (d1894), Billing (b1852), Hamberg (1902), Bendz (d1901), Lindqvist (b1904), Lundberg (d1882), Bolling (b1901). Nuvärdet avser 2001, 1 rdr motsvarar 1 kr.

Av tabell 10 framgår att Pettersson som kom från enkla förhållanden var fattig, det vill säga han saknade tjänare och hans bouppteckning uppvisade en brist. Ekman som var ogift och son till en veterinär var också fattig, men hade en städerska. Av lärarna i tabell 11 var instruktionssmeden Regnér som kom från en lantbrukarfamilj fattigast. Areschoug som kom från bättre sociala förhållanden var den rikaste stockholmsveterinären, medan Hamberg som var son till en kofferdikapten var klart förmögnast av alla. Vi har betecknat de vars bouppteckning uppvisade ett överskott med 68 000 kr eller mer, som rika (se tabell 7, rikedom). Eftersom bouppteckningar saknas för dem som dog utanför Stockholm, har de som hade två eller fler tjänare också räknats som rika. Bland dem som vi anser hade ett ekonomiskt välstånd saknade bara Lundin tjänstefolk, han hade däremot många barn som kunde hjälpa honom i arbetet. Det har inte varit möjligt att avgöra om veterinärerna tjänat ihop pengarna själva eller om delar av deras förmögenhet härstammade från arv.

⁵¹ Nordisk familjebok, <http://runeberg.org/nfcg/0580.html>, 2005-11-13.

⁵² Christine Bladh, *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846* (Solna 1991).

Sammanfattningsvis kan sägas att lärarnas symboliska kapital var i genomsnitt högre än stockholmsveterinärernas. Till stora delar berodde det på att stockholmsveterinärerna saknade förtroendeuppdrag, ordnar och kontakter med hovet samt att de inte skrivit några vetenskapliga artiklar. Det fanns dock undantag, stockholmsveterinären Areschoug även var lärare vid Karlberg, hade ett lika högt anseende som professor Norling och de båda tillhörde adeln på modernet respektive genom ingifte. Föga förvånande hade lärarna större kulturellt kapital än stockholmsveterinärerna, eftersom detta kapital handlar om utbildning, titlar och examina. Endast Areschoug var i paritet med ViS:s lärare. Personliga kontakter och nätverk, det vill säga socialt kapital, hade de infödda stockholmarna mest av, oavsett om de var stockholmsveterinärer eller lärare. Lärarna hade dock i genomsnitt ett större socialt kapital eftersom många gjort studieresor och samtliga varit styrelseledamöter. Det var fullt möjligt att ha ett stort symboliskt och kulturellt kapital samtidigt som man hade ett lågt socialt kapital. Skåningen Areschoug som inte hade gjort några studieresor är ett exempel på detta. Det ekonomiska kapitalet, eller välståndet, var mer lika bland stockholmsveterinärerna och lärarna. Den rikaste fanns bland lärarna, men det fanns även mycket välbärgade stockholmsveterinärer. Det fanns även fattiga i båda grupperna. Det saknas dock bouppteckningar i vår undersökning för dem som dog utanför huvudstaden.

3 SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

Avslutningsvis tänker vi besvara våra inledande frågor på ett tydligt sätt.

Hur organiserades ViS, vilka personalgrupper fanns och skedde någon förändring över tid?

ViS styrdes av en direktion och en föreståndare. KM:t utsåg styrelseledamöterna efter förslag från Sundhetskollegium. Föreståndaren skötte den löpande verksamheten och var tillsammans med lärarkollegiet ansvarig för utbildningen. På inrättningen fanns tre professorer, senare fyra, varav en var föreståndaren. Därtill fanns en adjunkt och en lektor samt en instruktionssmed. Direktionen hade tillgång till en sekreterare och en kamrer. Det fanns även en bibliotekarie och betjäning såsom vaktmästare, portvakt och stalldräng. Den stora förändringen var att ett provisoriskt reglemente och tillförordnade tjänster blev permanent respektive ordinarie. Verksamheten och personalstyrkan utökades och specialiserades hela tiden.

Hur såg djurverksamheten ut, vilka konkurrenter fanns och skedde någon förändring över tid?

Djurverksamheten bestod av fem verksamhetsgrenar: smedjan, sjukstallet, apoteket, den ambulatoriska verksamheten samt sim- och badinrättningen för hästar. Smedjan sysslade med hovslageri och utförde dessa arbeten till ett marknadsmässigt pris på en konkurrensutsatt marknad. Konkurrenterna var hovslagare och smeder i Stockholm med omnejd. Sjukstallet tog emot sjuka djur på vardagsförmiddagar och hade även jourberedskap. All vård var gratis förutom foder och medicinkostnader. Konkurrensen om husdjurens vård var alltså mycket snedvriden. De konkurrenter som fanns var de få övriga stockholmsveterinärerna och eventuella kvacksalvare. Veterinärkompetensen torde ha varit överlägsen på ViS och andra veterinärer remitterade säkert svåra fall dit. Apoteket köpte in råvaror och tillverkade djurmedicin, verksamheten drevs inledningsvis av ViS:s egen personal och i deras lokaler. Efter 1855 utarrenderades verksamheten till en apotekare som fick betala hyra och personalkostnader, vilket medförde att verksamheten gick med förlust. Detta tyder på att apoteket var subventionerat när ViS drev det. Konkurrenter var andra apotek. Den ambulatoriska verksamheten gjorde hembesök på gårdar runt om Stockholm. Även här var vården gratis, men viss ersättning för resekostnader kunde krävas av djurägarna. Verksamheten var förlustbringande. Konkurrenter var andra stockholmsveterinärer eller distriktsveterinärer, som dock var ovanliga före 1877. Sim- och badinrättningen för hästar var främst för dem intagna och sjuka hästarna. Det diskuterades dock att tillåta friska hästar att

använda anläggningen mot betalning. Vi har dock inte funnit räkenskaper som visar detta. Konkurrenterna torde ha varit obefintliga. Den stora förändring som skedde över tid var att verksamheten specialiserades i fem verksamhetsgrenar och utökades, med till exempel byggandet av en ny smedja.

Hur såg utbildningen ut, hur många studenter fanns och skedde någon förändring över tid?
Utbildningen från 1821-1856 innehöll följande ämnen: kemi och farmakologi, anatomi och fysiologi, naturalhistoria och teoretisk veterinär, praktisk veterinär och operationslära, hovbeslagslära och hovbeslagskonst. Från 1857 utökades antal ämnen: kemi, fysik, botanik, zoologi, anatomi och fysiologi, materia medica (läkemedel) och farmaci, toxikologi, allmän patologi, speciell patologi och terapi, läran om epizooti (djurepidemier), kirurgi och obstetrik, husdjursskötsel, husdjursavel, ytterlära, hovbeslagarkonsten samt veterinär rättsvetenskap. Det hade också införts fyra årsklasser 1855 och eleverna fick göra examensprov för att bli uppflyttade till nästa årskurs. Reglementet från 1824 visar att professorerna bestämde vilken examen eleverna skulle få med hänsyn till deras kunskaper: smed eller hovslagare, skvadronshovslagare eller veterinär. Från 1870 när studentexamen blev obligatorisk för antagande till veterinärstudier så kunde de som inte uppfyllde kraven bli antagna som smeds- eller hovslagarelev. Förutom i inledningsskedet så fanns cirka 30 elever åt gången vid ViS. Undersökningsåret 1875 fanns 14 elever och 1880 fanns 44 stycken.

Hur såg ekonomin ut för djurverksamheten, vilka statliga anslag fick ViS och skedde någon förändring över tid?

Djurverksamhetens grenar bidrog ekonomiskt olika till ViS. Smedjan gick under undersökningsperioden med vinst, medan sjukstallet bara visade positivt resultat två gånger. Apoteket uppvisade vinst de tre första undersökningsåren när det drevs i ViS:s regi. När det var utarrenderat erhöll ViS hyror men verksamheten gick enligt arrendatorn med förlust. Den ambulatoriska verksamheten gick med kraftig förlust det enda år vi funnit räkenskaper och undersökt. Vi har funnit enstaka uppgifter om anslag till ViS. 1859 kom en tredjedel av inrättningens behov från statsanslag, övriga kostnader fick täckas av djurverksamheten. Det framgår av styrelseprotokoll att direktionen sökte extra anslag vid ett flertal tillfällen och ofta fick dessa beviljade. Enligt en begäran om anslag för 1878 så var ordinarie anslag 38 300 kr men på grund av höga levnadsomkostnader, så kallad dyrtid så erhöles 43 100 kr. Nu begärdes ytterligare ökning av anslagen med 34 procent.

Fanns det skillnader i kapital enligt Bourdieus fältteori mellan stockholmsveterinärerna och lärarna vid ViS?

Ja, lärarna hade i genomsnitt ett högre symboliskt kapital än stockholmsveterinärerna, det vill säga ett högre anseende. Det berodde till stora delar på att stockholmsveterinärerna saknade förtroendeuppdrag och ordnar samt kontakter med hovet. De hade heller inte skrivit några vetenskapliga artiklar. Stockholmsveterinären Areschoug var dock ett undantag han hade lika högt anseende som professor Norling och de båda tillhörde adeln på modernet respektive genom ingifte. Föga förvånande hade lärarna större kulturellt kapital än stockholmsveterinärerna, eftersom detta kapital handlar om utbildning, titlar och examina. Endast Areschoug som även var lärare vid Karlberg kunde konkurrera med ViS:s lärare om högt kulturellt kapital. När det gäller personliga kontakter och nätverk, det vill säga socialt kapital, kommer de infödda stockholmarna på första plats, oavsett om de var stockholmsveterinärer eller lärare. Lärarna hade dock i genomsnitt ett större socialt kapital eftersom många gjort studieresor och samtliga suttit i styrelser. Det ekonomiska kapitalet, eller välståndet, var mer lika bland stockholmsveterinärerna och lärarna. Den rikaste fanns bland lärarna, men det fanns även mycket välbärgade stockholmsveterinärer. Det fanns även fattiga i båda grupperna. För dem som dog utanför huvudstaden saknas dock bouppteckningar i vårt källmaterial.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

RIKSARKIVET (RA), DEPÅ ARNINGE, TÄBY

Veterinärhögskolans arkiv

AIa:1-5 Styrelseprotokoll 1856-1886

AIIa:1 Lärarkollegiets protokoll 1858-1880

DIIa:1-2 Elevmatrikel 1821-1919

DIII:1 Journaler 1826-1902

FIV:1 Handlingar angående fastigheter 1824-1904

GVa:1-57 Kassaböcker 1824-1880

GVd:1-2 Övriga kassaböcker 1827-35, 1875-1905

STOCKHOLMS STADSARKIV (SSA)

Mantalsuppgifter Stockholms stad Ladugårdsland nedre 1830-1880

1863 års karta över Stockholm

Tryckta källor

Hellgren, Barbro (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999) och del II (Skara 2001).

Offentligt tryck

KUNGLIGA BIBLIOTEKET, STOCKHOLM (KB)

Svenskt offentligt tryck -1833

Kongl. Maj:ts nådiga reglemente för Veterinair-inrättningen i Stockholm (Stockholm 1824).

Opublicerade arbeten

Bengtström, Anna & Hedenqvist, Pehr, *Det moderna veterinäryrkets framväxt. Veterinärer och veterinärstuderande i Stockholm 1835-1875*, opublicerad uppsats på fortsättningskurs i ekonomisk historia, Stockholms universitet, ht 2005.

Blomqvist, Hans, *Veterinärinrättningen i Stockholm 1821-1880*, manuskript juni 2005, KSLA.

Internetmaterial

Ecole Nationale Vétérinaire de Lyon, <http://www.vet-lyon.fr/>, 2006.
Göteborgs universitet, Språkdata, <http://spraakdata.gu.se>, 2006.
Nordisk familjebok, <http://runeberg.org>, 2006.
Statens Jordbruksverk, <http://www.sjv.se>, 2006.
Statistiska centralbyrån (SCB), KPI, historiska tal, 1830-, <http://www.scb.se>, 2006.
Svenska Genealogiska sällskapet, Adel på internet, <http://www.svenskadel.nu>, 2006.
Sveriges Ekonomiska Museum, Myntkabinettet, <http://www.myntkabinettet.se/>, 2006.
Sveriges Lantbruksuniversitet, <http://www.slu.se>, 2006.
Uppsala Universitet, Linné online, <http://www.linnaeus.uu.se>, 2006.

Litteratur

Andersson, Kent & Anderö, Henrik, *Ordbok för släktforskare* (Västerås 1997).
Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning år 1875 (Stockholm 1877).
Bladh, Christine, *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846* (Solna 1991).
Bourdieu, Pierre, *Kultursociologiska texter* i urval av Donald Broady och Mikael Palme (Stockholm/Stehag 1993).
Broady, Donald, "Inledning: en verktygslåda för studier av fält" i Donald Broady (red) *Kulturens fält – en antologi* (Göteborg 1998).
Dyrendahl, Ivar, *Försök att få till stånd veterinärutbildning i Stockholm före 1821* (Skara 1993) Veterinärhistoriska Museet i Skara Meddelande nr 29.
Fogdegård, Gunnar, *Nils Gustaf Héro, veterinär-industriman-stordonator* (Skara 1995) Veterinärhistoriska Museet i Skara Meddelande nr 31.
Hallgren, Willy, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* (Malmö 1960).
Högskolans lärarkår, *Veterinärhögskolan hundra år: några publikationer i anslutning till dess jubileum* (Stockholm 1921).
Kinberg, Johan Gustaf Hjalmar, *Anteckningar rörande olika slag af rofvor, odlade vid Kongl. Veterinärinrättningen i Stockholm år 1862, samt om rofodling i allmänhet* (Stockholm 1862).
Lagerqvist, Lars O & Nathorst-Böös, Ernst, *Vad kostade det?* (Stockholm 1984).
Lindorm, Per-Erik, *Stockholm genom sju sekler* (Stockholm 1998), s 252
Scharp, Dag W, *Djuren och vi. Djurskydd, viltvård och naturskydd* (Göteborg 1964).
Simonsen, Anders, *Bland hederligt folk* (Göteborg 2001).

von Vegesack, Thomas, "Efterklang av svunnen storhet" i Svenska Dagbladet, 2006-03-19.

Datoriserad litteratur

Stockholms stadsarkiv, *Kungsholmenskivan* CD-ROM (Stockholm 2005).

Stockholms stadsarkiv, *Register till mantalsböcker 1800-1875* CD-ROM (Stockholm 2003).

Stockholms stadsarkiv, *Rotemansarkivet*, betaversion som bara finns tillgänglig på SSA.

Sveriges Släktforskarförbund, *Sveriges befolkning 1890* CD-ROM (Stockholm 2003).